

Ob Gradivu za pomološki slovar

Borislava Košmrlj-Levačič

V pričujočem kritičnem pregledu želim predstaviti Sadjarstvo¹ Franceta Adamiča² (1995) – ki ga v uvodu avtor sicer poimenuje Gradivo za pomološki slovar – in opozoriti na nekatere pomanjkljivosti, ki naj bi jih soustvarjalci pri (morebitnem) nadaljnjem delu odpravili.

The article critically reviews Fruit-Growing. Material for a Pomological Dictionary (Sadjarstvo. Gradivo za pomološki slovar) by France Adamič, published in 1995, and points out some shortcomings that should be repaired if the work on the dictionary continues.

0 Zbornik na 158 straneh prinaša Uvodno besedo (str. 1–3), Kratice v slovarju (str. 4), Strokovno-tehniško izrazje (str. 5–137), prilogi: Sadne vrste in podvrste (str. 138–144), Botanični in pomološki izrazi organov sadnih rastlin (str. 145–156) ter Uporabljeni viri (str. 157–158).

1 Avtor prof. dr. France Adamič v UVODNI BESEDI bralca na kratko seznanj z dopolnjenim načrtom za Kmetijski in živilski tehniški slovar (1984), o uresničenem in potekajočem delu zanj, o 200-letni praktični in teoretični dejavnosti na sadjarskem področju v Sloveniji ter o nastajanju Gradiva za pomološki slovar³ (dalje Slovar),

¹ Slovar je nastal v sklopu področnih strokovnih slovarjev, ki jih pod skupnim naslovom Kmetijski tehniški slovar (dalje KTS) v daljših ali krajših presledkih od leta 1961 izdaja Biotehniška fakulteta v Ljubljani. Pričujoči slovar je izšel decembra 1995 v zbirki Zbornikov Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, in sicer kot 6. zvezek I. knjige KTS.

² Kritični pregled v skrajšani, poljudni obliki je bil objavljen pod naslovom Kritika in dobre želje v Delu, 13. nov. 1996, št. 262, v prilogi Znanost, str. 9.

³ O razmerju med izrazoma **sadjarstvo** : **pomologija** v stroki ni enotnega mnenja. Iz razlag v Slovarju lahko sklepamo, da je pomologija pomensko nadrejena sadjarstvu, saj je ta predstavljena kot *veda, ki proučuje sadne vrste, sadje in sadjarstvo*, medtem ko je sadjarstvo 1. *stroka, ki proučuje osnove in pogoje in razmere za pridelovanje sadja* in 2. *gospodarska panoga, ki organizira pridelovanje sadja*. Podobno razlago izraza pomologija najdemo še v Verbinčevem slovarju (str. 558: nauk o sadju in sadjarstvu) ter enako v STS (II, str. 970),

kot poimenuje svoje delo, ki ga je jezikovno pregledala in leksikografsko uredila Zvonka Leder-Mancini.⁴

2 Med KRATICAMI V SLOVARJU so zbrane okrajšave slovničnih označevalnikov (**dov.**, **m.**, **mn.**),⁵ strokovnih označevalnikov (**agr.**, **pomol.**), socialnozvrstni označevalnik **nar.**, časovni **zastar.**, normativni **neustr.**;⁶ na drugojezični izvor kažeta okrajšavi **angl.** in **franc.** Tu so še splošne okrajšave kot **gl.**, **npr.**⁷ Ob natančnejšem branju ugotovimo, da so v seznamu umanjale naslednje okrajšave, ki jih sicer najdemo v Slovarju: **fiz.**: fizika, **geod.**: geodezija, **ipd.**: in podobno, **krat.**: kratica, **lat.**: latinsko, **neskl.**: nesklonljivo, pogrešam pa tudi okrajšavi **var.** in **sp.**, ki se pojavljata ob latinskih ustreznikih za imena posameznih sadnih vrst oz. drugih taksonomskih enot.⁸

3 Osrednji del Slovarja, poimenovan STROKOVNO-TEHNIŠKO IZRAZJE, obsega 2028 po abecedi urejenih iztočnic,⁹ od tega je pravih geselskih enot 1915, saj

medtem ko je v Enciklopediji Slovenije (9, str. 123) njegov pomen zožen na: veda o sadnih vrstah in sortah; podobno še v SSKJ (III, str. 805: veda o sadnem drevju in vrstah) ter v Leksikonu rastlinskih bogastev (str. 515: /.../ z njihovim proučevanjem /tj. sadnih sort, op. B. K. L./ se bavi pomologija). Na sopomenski odnos med pomologijo in sadjarstvom nas posredno opozarjajo druge oblike te besedne družine, saj je npr. v Verbinčevem slovarju izraz pomološki pojasnjen: sadjarski, sadjerejski; pomolog: sadjarski strokovnjak. Podobno predstavitev najdemo tudi v Pleteršnikovem slovarju, v katerem je pri iztočnici pomolog pred nemško ustreznico der Pomolog navedena oblika sadjar; enako velja še za gesli pomologija in pomološki, v katerih najdemo sopomenki sadjarstvo oz. sadjarski. Naslonitev na Verbinčevo rešitev se kaže tudi v STS. Dvopomensko rabo izraza pomologija, tj. 1. veda o sadnih vrstah in sortah in 2. pomologija = sadjarstvo, mi je v (telefonskem) pogovoru potrdila tudi dr. Julija Smole, ki daje v drugem primeru prednost domači obliki. Na to kaže tudi raba izraza sadjarstvo pri poimenovanju študijske smeri (sadjarstvo, ne pomologija) ter ustreznih nazivov (dipl. inž. sadjarstva).

⁴ Pogrešam pa vsaj osnovna navodila, ki bi uporabniku olajšala branje Slovarja. Čeprav jih nima noben doslej izdani zvezek nastajajočega KTS, bi si želeli, da bi v bodoče to pomanjkljivost odpravili.

⁵ Četudi se v marsikaterem leksikografskem delu pri navajanju pridevniških iztočnic izpušča slovnični označevalnik **prid.** – to velja tudi za vse zvezke KTS – predlagam, da naj se besednovrstno označevanje iztočnic poenoti, saj za izpust tega označevalnika ni pravega razloga.

⁶ Zlasti glede označevalnikov **neustr.** in **zastar.**, o njuni ustreznosti oz. nezadostnosti, prim. Gjurinov kritični pretres Ob Glasbilih in izvajalcih, SRL, str. 303–310.

⁷ Ob okrajšavi **ant.** sta navedena izraza antonim, nasprotje, čeprav bi bila namesto izraza nasprotje primernejša domača, že uveljavljena oblika protipomenka.

⁸ V Slovarju zasledimo, resda izjemoma, še opozorili v **zvezi** (v geslu dihati) in **po sadjarju Nicolayu** (v geslu nikolacija).

⁹ Žal je abecedno načelo razvrščanja iztočnic kršeno na okrog 60 mestih, npr. na 40. strani si te sledijo takole: jagodičje(!), jagodičevje, jagodičnica, jagodnik(!), jagodišče, jagodov, jagodovec, jajčnik, jalov(!), jalorodnost, jalovina ...

gre v 183 primerih za kazalke.¹⁰ Med iztočnicami prevladujejo enobesedne (1985), večbesednih je le 113.¹¹ Geslo ima praviloma naslednjo zgradbo: iztočnici¹² sledi zaglavje,¹³ označevalnik (po potrebi),¹⁴ razlaga,¹⁵ ki jo dopolnjujejo morebitne sopenke oz. protipomenke ter zgledi (ilustrativno gradivo), dobrodošle pa so tudi številne vodilke, ki bralca napotijo k pomensko sorodnim pojmom. Od omenjene osnovne zgradbe najbolj odstopa geslo **list**, saj vsebuje še dve, grafično osamosvojeni enoti z oznakama **a)** in **b)** ter z uvajalnima pojasniloma *listi po obrisu* oz. *listi po legi*. Tem sledi več zvez, v katerih je **list** jedrna beseda.¹⁶ V primerjavi z drugimi doslej izdanimi slovarji v sklopu KTS so posamezne geselske enote predstavljene v pomološkem slovarju grafično veliko bolj pregledno, saj se je z računalniškim »stavljajem« povečalo število možnosti za različno označevanje posamičnih slovarskih enot z ustreznim tiskom.¹⁷

¹⁰ Kazalke so dvoje; večina se jih nanaša le na posamezno iztočnico, redkejša pa so tiste, ki se sklicujejo na več iztočnic iste besedne družine (spodrezovati ipd., gl. izpodrezovati). Po opremljenosti s slovničnimi podatki se ne razlikujejo od pravih iztočnic (sprstenina -e ž, gl. humus), kar je prav gotovo prednost – tega kazalke v SSKJ nimajo – so pa obravnavane neenotno, saj vsebujejo nekatere tudi označevalnike (čebúlar -ja m nar., pomol., gl. astrahan), ki izraz podrobneje ovrednotijo, druge pa so brez njih (stánica -e ž 0 (namesto: zastar.) gl. celica). Kažejo na pravopisno (brátva gl. bratev), besedotvorno (pospeševátelj gl. pospeševalec), socialnozvrstno (jálovka gl. bohotivka), strokovno (paríški rambúr gl. kanadka) ustrezno/-ejšo sopenenko.

¹¹ Z večbesednimi iztočnicami je Slovar le nakazal korak k sodobni terminografiji (Rey, 1995), saj jih je odločno premalo, njihovo navajanje pa je nesistemsko (soška breskev : soški).

¹² Sodeč po samo edninskih zgledih: badačonska črnica, črnica iz Radeč /.../ bi bilo treba iztočnico črnice (-níc ž, mn.) prikazati v edninski obliki (črnica -e ž), medtem ko bi bila, izhajajoč iz taksonomije, npr. za izraza agrumi, bakterije množinska oblika iztočnice upravičena.

¹³ Odločitev, da so v Slovarju pisne in izgovorne dvojnice, ki jih je v SSKJ sorazmerno precej, praviloma zanemarjene, je za terminološki slovar sprejemljiva, zato je zaglavje, kot ga imata iztočnici papáv (in pawpaw [paupau]) in štór (-a in štór -ôra) skorajda izjema. Žal je prišlo pri navajanju oblik v zaglavju do številnih napak, ki jih lahko strnemo v naslednje tipe: a) nesistemska oblika obrazilnega dela, npr. biokatalizátor -rja > -ja, vodéni pogánjek -ega -njka > -jka, ovíjati -jam> -am, rodíti -díim > -ím; b) napačna vidska oznaka: žlahtníti dov. > nedov. oz. označitev enovidskega glagola kot dvovidskega: pospeševáti -újem nedov. in dov. > nedov.; č) izpust besednovrstnega označevalnika: požíviti -ím 0 > dov.; d) naglašeni obrazilni del je brez naglasnega znamenja: véz -i > -í, tropíne -in > -ín; e) nedoslednosti v navajanju izgovora v oglatem oklepaju, kot npr. pri iztočnicah: glógovo jabólko //! ... [-ouk-], granátno jábolko ... [-bouko], jábolko ... [-bou-] namesto enotnega [-uk-] oz. v nenavajanju izgovora polglasnika, npr. péčka [0] > péčka [pæč-], stéber [0] > stèber [stæb-].

¹⁴ Tudi pri označevanju gesel je v Slovarju več neskladnosti, saj npr. ne najdemo strokovnega označevalnika pomol. v geslih: grapefruit, grenkotec, melona, oranža, orešek, papav, pomaranča, rajsko jabolko, skorš, smokva ipd.

¹⁵ Razlaga je izpadla pri iztočnici lužnat.

¹⁶ Take rešitve so precej pogoste v obsežnejših geslih v STS.

¹⁷ Zaradi večjega števila različnih tiskov je računalniško vnašanje slovarskega besedila toliko

3.1 V Slovarju upoštevane iztočnice segajo na naslednja strokovna področja: pomologijo v ožjem pomenu, tj. imena sadnih vrst, sort in drugih taksonomskih enot, in širšem pomenu, ko gre za pojme, kot so sadjarski postopki od razmnoževanja, sajenja, cepljenja, rezi, gnojenja, varstvenih ukrepov, do pobiranja in hranjenja plodov (**grebeničiti, poudaditi, okulacija, pomladitev, listno gnojenje, prašenje, otriesati, spravilo**). Med mejnimi strokami najdemo biologijo in botaniko /zlasti rastlinsko anatomijo in fiziologijo/ (**listna reža, samoopraševanje**), ekologijo, pedologijo, kemijo, zoologijo, agrotehniko, živilsko tehnologijo, seveda v tistem delu, v katerem se te navezujejo na sadjarstvo (**biotičen, humus, magnezij, kapar, rahljalik, drevaža, sokovnik**) ipd. Za Slovar so značilne tudi pomenske skupine, kot npr. 'veda' (**agrobiologija, biometeorologija, ekologija, organografija**), 'poklic' (**agronom, pospeševalec, preizkuševalec**),¹⁸ 'bolezen' (**kodravost, rumeni mozaik**), 'les' (**češnjovina, jablanovina, oljkovina**), 'nasad' (**jagodišče, malinjak, oljčnik**), 'mošt in/ali vino in/ali žganje' (**borovničevce, češnjavec, hruškovec, jabolčnik**).

3.2 O avtorjevem izboru strokovnega izrazja v Uvodni besedi sicer ne izvemo nič, vendar bi po navedenkah v oddelku Uporabljeni viri pričakovali, da bo Slovar dokaj izčrpno izkazoval predmetnost stroke. Že krajši pregled nekaterih značilnih pomenskih kategorij pa pokaže, da je bila ta pogostokrat zajeta preskromno in tudi nesistematično.

3.2.1 Jedro pomološkega slovarja sestavlja celota imen sadnih taksonomskih enot. Del teh imen je skupen pomologiji in botaniki – mišljena so predvsem imena sadnih vrst in podvrst – medtem ko so imena sort lastna le pomologiji. Čeprav sestavlja to jedro, upošteva časovno zamejeno stanje in vedenje v stroki, končno število enot, je njihova številčnost tolikšna, da ga v celoti skorajda ni mogoče zajeti. Zato se je moral avtor pri sprejemanju teh izrazov omejevati. Na to, da je bil izbor narejen vendarle premalo domišljeno, nas npr. opozorita z iztočnico predstavljena **melona** in le posredno izkazana **vinska trta** /prim. **grozd**¹⁹/. Gre namreč za strokovno izhodišče, kako definirati oz. zamejiti pojem sadna rastlina, ki ni absolutno enoznačen.²⁰ Ker zveza **sadna rastlina** v Slovarju ni pojasnjena, se lahko do avtorjevega razumevanja dokoplamo posredno prek razlag izraza **sad seme, obdano z mesnatim, sočnim, užitnim o semenjem, oplodjem, ovojem in je pridelek sadnega drevja in plod del rastline, ki nastane iz oplojene plodnice ali iz plodnice in cvetišča in praviloma vsebuje seme**.

bolj zahtevno. Do napak v vrsti tiska je prišlo najpogosteje pri zapisu besednovrstnih simbolov m, ž, s oz. redkeje okrajšav dov. in nedov. za glagol v zaglavju (npr. v geslih: količek, prekat, priliv, stiskalnik, masa, rast, toča, ureditev, porumeneti) in strokovnih označevalnikov (npr. v geslih: dioksid, enodomen, filogeneza, intersterilen, magnezij, stiskalnik), v geslu polariden pa računalniško ločilo za razmejevanje računalniških polj ni bilo zamenjano z oglatim oklepajem.

¹⁸ Feminative najdemo v Slovarju le izjemoma, npr. prebiralka, sadjarka.

¹⁹ Razlaga: *iz jagod sestavljen sad ribeza, kosmulje, vinske trte*.

²⁰ Na težave pri razmejevanju med sadjem in zelenjavo opozori npr. tudi Petauer, ko pravi, da bi po opisu za sadje: »p/lodovi, redkeje semena, ki jih večinoma jemo presne« lahko sem uvrstili »tudi paradižnik in paprik/o/, ki pa ju uvrščamo med zelenjavo, rabarbara pa bolj ustreza sadju«. Vse Petauer, str. 514.

Po neposredno za **melono** (**melona sočen sad podoben buči**)²¹ stoječem geslu **melonovec** (**pomol. tropsko drevo** (*Carica papaya* L.) *s sočnimi, buči podobnimi sadovi*) bi lahko sklepali, da je bila **melona** uvrščena v Slovar le kot motivacijska opora za to eksotično, malo znano rastlino ali njen sad, ne pa sistemsko. Z **melono** in njeno družinsko sorodnico **lubenico** (*Citrullus lanatus*)²² se namreč zastavi vprašanje, kje potegniti mejo med sadnimi rastlinami in tistimi, ki to niso. Sedanja razlaga **melone** in neupoštevanje **lubenice** bi nekako nakazovalo, da ju avtor ne šteje med sadne rastline, čeprav kot sadeža ustrežata kriterijem, ki veljajo za to skupino, in bi ju lahko, sicer kot mejni, upošteval.²³ **Vinsko trto** pa je morda avtor zavestno izločil iz pomološkega slovarja, ker se z gojenjem te rastline ukvarja vzporedna, zaradi večstoletne tradicije osamosvojena stroka – vinogradništvo.²⁴ O tem, da opustitev izraza **vinska trta** ni upravičena, priča tudi dejstvo, da ga najdemo v Slovarju posredno, in da je naveden v Prilogi I, Sadne vrste in podvrste. Po drugi strani pa uvrstitev zveze **hrast plutovec** (*hrast* (*Quercus suber*) *z usnjatimi zimzelenimi listi, ki daje pluto*) ni utemeljena, saj ga po nobenem kriteriju ni mogoče šteti med sadne rastline.

3.2.2 Izbor iztočnic naj bi temeljil na sistematiki stroke, se pravi, da naj bi upošteval notranjo členitev njenih sestavin (Felber, 1984), zato si malo podrobneje oglejmo, kako je v Slovarju izkazana kategorialna skupina 'sadna rastlina'. To lahko razčlenimo po pomenkah različnega ranga npr. na gojene, divje/negojene, domače, avtohtone, tuje, južne, eksotične rastline, drevesa, grme, zelike, hibridne rastline (**jablana, šipek, češplja, flokar, kaki, pomaranča, melonovec, češnja, borovnica, jagoda, josta**). Razvrščanje posameznih strokovnih izrazov po izbranih kriterijih prispeva k sistematičnejšemu izboru iztočnic in enotnejši leksikografski predstavitvi. Npr. nadpomenko **češnja** (*sadno drevo* (*Prunus avium* L.) *ali njegov koščičasti okrogel bel, rdeč, rumen ali črn sad vinskokiselkastega okusa*) lahko štejemo tako med gojene in negojene rastline, kar potrjujejo tudi v tem geslu navedeni zgledi: briška češnja, goriška češnja (gojeni obliki), gozdna ali ptičja češnja (negojena, divja oblika češnje). Obe gojeni obliki češenj sta pri iztočnicah **briški** oz. **goriški** navedeni v množini in brez razlage, tako da nestrokovnjak ne more ugotoviti, ali gre za avtohtono sorto ali za skupino sort domačega, ozkokrajevno zamejenega izvora. Tudi sopomenki gozdna ali ptičja češnja nimata razlage in sta prikazani le s kazalko **gl.** drobnica. Po razlagi **drobnice** *navadno necepljeno sadno drevo, ki rodi drobne sadove* in zgledih: češnja drobnica (tej sta nadrejeni prej omenjeni sopomenki), hruška drobnica, oljka drobnica bi bilo mogoče sklepati, da gre za ohlapno, pomensko širšo nesistematsko nadpomenko. Pod omenjeno nadpomenko **češnja** spada skupina pomenk, ki jo tvorijo imena češnjevih sort. Od teh so za slovenski pomološki slovar zanimive predvsem tiste, ki se gojijo ali so se gojile na Slovenskem, saj celota vseh, po svetu /vz/ gojenih

²¹ V geslu je izpuščen označevalnik pomol., razlaga pa je strokovno neustrezna, saj melona ni: *sočen sad, podoben buči*, pač pa ena od vrst iz rodu bučevk. Njena sopomenka, ki je tudi ni v Slovarju, je dinja, latinski ustreznik: *Cucumis melo*, Cvetnice, str. 115.

²² Cvetnice, str. 117.

²³ Petauer melono uvršča med sadje, str. 158.

²⁴ Vinogradništvo je izšlo 1994 v Zborniku iste fakultete, in sicer kot 7. zvezek KTS.

sort presega zastavljeni okvir Slovarja. Med primernimi viri je tudi uradni sadni izbor (1990), v katerega je bilo uvrščeno 11 glavnih sort češenj, a sta bili od teh upoštevani le **napoleonovka**²⁵ in **vipavka**. Po številčnosti prevladujejo sorte jablan oz. jabolk, zato je teh imen v Slovarju največ. Glede na imensko realizacijo na leksikalni ravni jih najdemo med iztočnicami (**lonjon**) ali/in med zgledi (**kosmač** – boskopski kosmač, damasonski kosmač, francoski kosmač, rjavi kosmač). Kljub temu pogrešamo marsikatero tudi izven stroke znano sorto, kot npr. **elstar**, **gloster**, **idared**, **jonagold** (po sadnem izboru 1990 glavne sorte) ali **mutsu**, **james grieve**, **lord lambourne** (postranske sorte). Med imeni starih sort bi sodila v Slovar še imena: **grafenštajnc**, **jakob lebel**, **lepocvetka**, **londonski peping** (naveden v razlagi sorte **lonjon**), **ontario**.²⁶ Skratka, izbor sortnih imen bi bilo potrebno neprimerno bolj razširiti. Dobrodošla bi bila morda tudi še tretja priloga, ki naj bi, upošteva tudi uradne sadne izbore, čim bolj izčrpno zajela ta imena.

3.2.3 Med mejnimi strokovnimi izrazi s področja kemije je denimo zanimiva pomenska skupina 'mikroelement', saj so njeni člani navedeni kot naštevalno gradivo v istoimenskem geslu: **mikroelement kem.** *element, ki ga rastline in živali potrebujejo v zelo majhnih količinah za rast in razvoj /.../ mikroelementi so: bor (B), baker (Cu), cink (Zn), klor (Cl), kobalt (Co), mangan (Mn), molibden (Mo), železo (Fe)*. Četudi imajo samostojne iztočnice le **baker**, **mangan** in **molibden**, zaradi razlage, ki upošteva tudi živali, ni mogoče presoditi, ali so bili upoštevani res vsi, za sadne rastline pomembni, značilni mikroelementi. Zoologiji in sadjarstvu so skupna imena živali, ki povzročajo neposredno ali posredno škodo na sadnih rastlinah in/ali na plodovih, vendar bi bilo s stališča t. i. integriranega varstva, se pravi naravi prijaznejšega pridelovanja sadja, primerno, da bi bila upoštevana tudi imena koristnih živali (npr. čebela, najezdniki, sinica, tančičarice). Kljub temu, da ne gre za zoološki slovar, bi bila ustrežnejša rešitev, po kateri bi pri izboru in prikazu (škodljivih) žuželk in drugih živali v večji meri upoštevali tudi za zoologijo veljavno taksonomsko uvrščenost posameznih členov tega sistema. Pri tem naj ne bi spregledali imen, rabljenih v zoologiji oz. bi opozorili na morebitno drugačno poimenovalno prakso (**žuželka**²⁷ : **šiškarica**²⁸ : **rdeči pajek**²⁹).

²⁵ Razen iztočnice napoleonovka je v Slovarju še pisna dvojica napoleonka kot kazalka k prejšnji. V sortnem izboru sta med sortnimi imeni uveljavljena dva tipa: a) konverzne samostalniške izpeljanke: kozanka, petrovka, vipavka in b) konverzne izpridevniške oblike: hedelfinška, germersdorfska, kasinova rana – tako tudi napoleonova.

²⁶ Vse Naš sadni izbor 1990.

²⁷ Po sistematiki živali so žuželke razred *Insecta; Hexapoda* (Živalstvo Evrope, str. 346/7), česar iz razlage v Slovarju: zool. *majhna žval* *!/ s členjenim telesom, tremi pari nog, krili in tipalkami* ni mogoče ugotoviti.

²⁸ Ker povzroča nastanek šišk več žuželk (npr. smrekove šiškarice, Živalstvo Evrope, str. 364), bi bilo primerneje, če bi bila iztočnica šiškarica prikazana v zvezi ose šiškarice (prav tam, str. 374), zdajšnja razlaga: *žuželka, ki povzroča nastanek šišk* pa naj bi bila zožena z ustreznimi pomenskimi prvini.

²⁹ Iz predstavitve: zool. *zajedavec, ki sesa sok na spodnji strani listov (Tetranychus pillosus)*; prim. *pršica* ni mogoče ugotoviti, da je to nestrokovno ime za rdečo sadno pršico (*Panonychus ulmi*), vir: V sadnem vrtu, str. 273.

3.3 Iz posameznih razlag lahko ugotovimo, da avtor in leksikografska urejevalka nista izhajala iz enotnega pojasnjevalnega izhodišča. To se nazorno kaže denimo v poimenovanjih za posamezne sistematske enote: **vrsta 2. enota v sistematiki rastlinstva in živalstva, nižja od rodu, rod enota v sistematiki živih bitij, nižja od družine**³⁰ in **podvrsta biol. podenota v sistematiki rastlinstva in živalstva, nižja od vrste**. Te enote, ki so lastne tako biologiji, zoologiji kot botaniki, naj bi bile predstavljene poenoteno. Za pomološki slovar bi bilo v takih primerih nedvomno primernejše ožje izhodišče, ki bi upoštevalo večinoma le rastline. Še bolj nenavadno pa je, da je izraz **hormon** v razlagi zamejen samo na rastline (**bot., kem. snov, ki nastaja v rastlinah in uravnava procese v organizmu**), čeprav so strokovna mnenja glede rastlinskih hormonov deljena.³¹

3.4 Kot vemo, je večpomenskost neželena lastnost v strokovnem izrazju, a se ji vendarle ni mogoče popolnoma izogniti. Tako je kar nekaj večpomenskih izrazov tudi v pomologiji, ki pa niso vsi primerno prikazani. To velja za izraze, kot so npr. **grozd, oreh, orešček, trn**, ki imajo več kot eno pomenko. Pri **grozdu** gre za pomenki 'sad z jagodami' ter botanični pomen, ki zajema tudi fazo cveta. Ker je v Slovarju nasploh precej botaničnih izrazov, bi bila za **grozd** primernejša predstavitev 1. **pomol. sad, ribeza, kosmulje, vinske trte** in 2. **bot. podolgovato socvetje s cveti, katerih peclji rastejo iz različnih točk glavne osi**.³² V geslu **oreh** naj bi bila izkazana tudi botanična pomenka 'enosemiski zaprti plod, ki odpade kot celota',³³ razen vrste oreha *Juglans* sp. pa naj bi bil upoštevan tudi indijski oreh *Anacardium occidentale*.³⁴ Predstavitev gesla **orešek** nedvoumno kaže na dejstvo, da niso bile pomenke v Slovarju terminografsko ustrezno razčlenjene. Tipska razlaga *manjšalnica od oreh* ustreza, glede na nanosniško geslo **oreh**, le pomenki 'majhno orehovo drevo' ali 'njegov, od običajnih sadov manjši koščičasti sad', zaradi česar ne spadajo v isto geslo med zgledi navedene zveze: vodni orešek,³⁵ zemeljski orešek ali podzemni orešek³⁶ in muškati orešek. Prve tri zveze, ki poimenujejo od oreha *Juglans* sp. različne vrste rastlin, bi morale biti prikazane v samostojnih geslih, zadnje pa bi bilo treba izločiti iz Slovarja, saj je to ime začimbne rastline. Podobno ustrezata razlagi izraza **trn poganjek s šilastim trdim vrhom na lesnatih rastlinah** le zgleda lesnati trn in zelnasti

³⁰ Sistematska enota družina ni bila upoštevana. Podčrtala B. K. L.

³¹ Po mnenju prof. dr. T. Wraberja v zvezi z rastlinami ne moremo govoriti o hormonih. (Terminološki odgovor na vprašanje o izrazu fitohormon ob redakciji dodatkov k SSKJ; vir: gradivo Inštituta za slov. jezik. F. Ramovša.)

³² Razlaga je povzeta po SSKJ I.

³³ Po SSKJ III.

³⁴ Tako Baskar, str. 45; Cvetnice: indijski orešek, str. 198; Petauer navaja zanj prednostno sopomenko mahagonovec, str. 39. V Prilogi I. izraza ni.

³⁵ Nejasno, ali gre za navadni vodni orešek (*Trapa natans*), Petauer, str. 583, SSKJ III, Cvetnice 156, ali za *Cyperus esculentus*, v Cvetnicah, str. 293, z več imeni (tigrov oreh, ločkov oreh), vendar ne vodni orešek. Glede na ostale koščičaste sadove ga ne bi bilo potrebno upoštevati.

³⁶ Prvi ima dodan mednarodni ustreznik (*Arachis hypogaea* L.), drugemu pa je nadrejen izraz arašid.

!!/ trn, medtem ko je prišlo v zvezah beli trn (*Crataegus* sp.) in črni trn (*Prunus spinosa* L.) do pomenskega premika od dela rastline na celo rastlino. Na to, da gre za vrstni imeni, nas opozorita tudi v oklepaju navedena latinska ustreznika, zato sodita tudi ti zvezi v samostojni gesli, a je tako predstavljen le izraz **črni trn**.

3.5 Ob že omenjenem dejstvu, da se s precejšnjim številom rastlin ukvarjata tako botanika kot pomologija, ne smemo spregledati razlik v njunem odnosu do svojega »predmeta«. Medtem ko proučuje botanika rastlino kot celoto in obravnava njene posamezne dele praviloma enakovredno, je za pomologijo značilno dvojno vrednotenje. Razlikuje namreč med rastlino, ki daje plod, sadež ter plod, sadež, ki je predmet pridelave in trženja.³⁷ Zato je za pomološki slovar tipično dvodelno prikazovanje sadnih rastlin,³⁸ npr. **ananas tropska rastlina z dolgimi suličastimi listi** (*Ananas sativus* Lindl.) *ali njen velik sočen in aromatičen sad*. Omenjena dvojnost se v nekaterih primerih odraža tudi na besedni (besedotvorni) ravni, saj obstajata v jeziku dvojici, od katerih označuje ena sadež, druga – najpogosteje izpeljanka druge stopnje s priponskim obrazilom -ovec/-evce – pa rastlino, ki daje te sadeže. V Slovarju so taki izrazi: **banana – bananovec, citriona – citronovec, figa – figovec, limona – limonovec, mandarina – mandarinovec, mandelj – mandljevec, oranža – oranževce, pomaranča – pomarančevce**. Nekaterim dvojicam je skupna le podstava, tvorjenki pa imata različni priponski obrazili: **jabolko – jablana, leska – lešnik** ali se razlikujeta tudi v podstavi **oliva – oljka**. Na ta »dvojiški« tip nas v Slovarju opozarjata npr. razlagi **mandarina sad mandarinovca** in **mandarinovec južno sadno drevo ali grm** (*Citrus nobilis* Lour.) *s kratkocepljati listi in belimi cveti v šopih*, ki pa pokaže, da je bilo izkazovanje te lastnosti v Slovarju premalo domišljeno, saj iz razlage **mandarinovca** ne izvemo nič o sadežu. Ta podatek bi bil nujno potreben, saj je drugače tipska razlaga 'sad rastline n', v našem primeru mandarinovca, zožena le na uvrščevalno besedno zvezo. Neustrezna je npr. tudi razlaga **jablane**, ki ima namesto enodelne dvodelno razlago *sadno pleme* (*Malus* sp.) *z belimi ali rožnatimi cvetovi ali njen okroglasti pečkati sad*, medtem ko je **jabolko** primerno prikazano kot *sad jablane*. Od omenjenega sistema dvojic nekoliko izstopata dvojici **figa – figovec** (enako tudi sopomenski **smokva – smokvovec**) in **oliva – oljka**. Oblika **figa (smokva)** je dvopomenska – združuje pomenki 'drevo in sad' – medtem ko vsebuje **figovec (smokvovec)** le pomenko 'drevo'. Ker sta izraza **figa** in **figovec (smokva in smokvovec)** prikazana z enakima razlagama (*južno sadno drevo ali grm* (*Ficus carica* L.) *z dlanastokrpimi listi in sočnimi sladkimi sadovi*), je v geslu **figa (smokva)** izpadel pomen 'sad fige, figovca'. Temu bi se bilo mogoče izogniti bodisi z nadomestitvijo veznika in v razlagi z in/ali, še bolje pa s podvojeno razlago: *južno sadno drevo ... in sočnimi sladkimi plodovi; sad te rastline*. Podobno naj bi bila prikazana tudi **oljka**. Namesto: *južno sadno okrasno drevo* (*Olea europea* L.) *ali njegovi jajčasti, koščičasti sadovi, iz katerih se pridobiva olje*, bi bila primernejša rešitev: *južno sadno in okrasno drevo* (*Olea europea* L.) *z jajčastimi koščičastimi sadovi, iz katerih se pridobiva olje; sad te rastline*.

³⁷ Razlog tiči v antropocentričnem vrednotenju, ki se kaže tudi na splošnojezikovni ravni.

³⁸ Tovrstne dvodelne razlage so značilne tudi za splošne slovarje, npr. SSKJ.

3.6 Za leksikografsko oz. terminografsko³⁹ prikazovanje izrazov je pomembna usklajenost uvrščevalnih besed ali zvez. Zanimiv vzorec so na jablano/jabolko vezana sortna imena. Čeprav verjetno vsebujejo vsa ta imena obe pomenki (drevo + sad) najdemo v Slovarju naslednje tipe: jablanova sorta + 0 (**antonovka**), sorta jablane + 0 (**astrahan**, **bogatinka**), sorta jablane + jabolko (**beličnik**, **bobovec**, **carjevič**, **gambovec**, **reneta**), sorta 0 + jabolk (**kanadka**, **voščenska**), sorta ali več sort 0 + jabolk (**delišes**), sorta ali skupina sort 0 + jabolk (**parmena**, **pogačar**), jablana + jabolko (**krivopecelj**), križanec + jabolko (**lonjon**), 1. sorta jablane + 2. jabolko (**mošancelj**), 0 + jabolko (**citronček**, **kardinal**, **kosmač**), 0 + jabolčna sorta (**sevka**), jablana ali njen sad (**dusenec**, **lesnika**). Vse navedene primere bi bilo mogoče poenotiti le v dva tipa: sorta jablane + jabolko in sorta ali skupina sort jablan + jabolk. Prvemu tipu ustreza razlaga izraza **gambovec** *sorta jablane ali njeno drobno rumeno zimsko jabolko*. Primera za drugo predlagano tipsko razlago pa v Slovarju nisem našla. Iz te skupine izstopata imeni **dusenec** in **leska**, za kateri bi zdajšnji razlagi ustrezali, saj gre za divji/negojeni obliki.

3.6.1 Razen uvrščevalnih (nosilnih) razlagalnih besed so neenotnosti tudi v razlagah, saj je npr. **kardinal** prikazan le kot *jesensko jabolko*, medtem ko se razlaga sorte **lonjon** približuje enciklopedični: *trpežno zimsko jabolko mariborske selekcije, z zelenkasto rumeno ter rdeče prižasto lupino in sladkokiselkastim renetnim okusom, ki je križanec MB8136 med jonatanom in londonskim pepingom*.⁴⁰ Take razlage so za terminološki slovar primerne, saj naj bi bili pojmi po terminografskih načelih predstavljeni čim bolj natančno. Zato bi bila morda za **lonjon** primerna razlaga: *sorta jablane iz mariborske selekcije, križanec MB8136 med jonatanom in londonskim pepingom, ali njegovo trpežno zimsko jabolko z zelenkasto rumeno ter rdeče prižasto lupino in sladko-kiselkastim renetnim okusom*. Seveda bi morale tudi druge razlage v Slovarju vsebovati več za posamezni pojem značilnih elementov.

4 Priloge SADNE VRSTE IN PODVRSTE ter BOTANIČNI IN POMOLOŠKI IZRAZI ORGANOV SADNIH RASTLIN sta dobrodošlo dopolnilo k osrednjemu delu Slovarja. V prvi so po abecedi urejeni mednarodni ustrezniki za sadna vrstna in podvrstna imena, ob katerih najdemo enega ali več slovenskih ustreznikov, ki jih pri 9 imenih ni. Brez ustreznega pojasnila je nejasno, ali so slovenska imena izpadla pomotoma, ali pa jih v stroki še ni. Zanimivo je, da je sestavljavka priloge mag. Marija Škafar-Turk⁴¹ imena pisno podomačila, čeprav gre večkrat za manj znana

³⁹ Utemeljenost razlikovanja med leksikografijo in terminografijo poudarjata med drugimi Riggs (1989) in Rey (1995), saj je pri leksikografski obdelavi težišče na strokovnem izrazu, pri terminografski pa na predmetu oz. pojavu, ki ga ta zaznamuje. Druga pomembna razlika med leksikografskim in terminografskim delom je v razvrščanju iztočnic; če so strokovni izrazi obdelani leksikografsko, si najpogosteje sledijo po abecednem vrstnem redu, medtem ko odpira terminografsko načelo večje število možnosti – izrazi so pogosto razvrščeni glede na umeščenost pojma znotraj strokovne sistematike in imajo lahko ob besednih predstavvah najrazličnejše grafične ali slikovne prvine.

⁴⁰ Nobeno od obeh sortnih imen ni bilo sprejeto v Slovar.

⁴¹ Pod vodstvom dr. Mete Petrič, Uvodna beseda, str. 2.

imena, kot so: **aberija**,⁴² **sapodila**,⁴³ **šerinoja**,⁴⁴ **papav**,⁴⁵ **mangosten**,⁴⁶ **pekan**.⁴⁷ Z jezikovno-terminološkega stališča je moteča (samo) velika začetnica v imenih **Lambertova leska**, **Davidova breskev** : **bela davidova** (mala začetnica!) **breskev**, **Simonova (marelična) sliva**, **Lamarkova borovnica**. Namesto oblike **buffalo jagoda** pa bi bila morda ustrežnejša **jagoda buffalo/bufalo**.

4.1 Druga priloga vsebuje pet tematskih sklopov, in sicer 1. cvet, 2. deblo, veje, poganjki, brsti, listi, 3. korenina, 5./!/ plod (sad), 6. seme, v katerih so po abecedi slovenskih ustreznikov urejene pomenske skupine s pripadajočimi latinskimi izrazi. Seznam je praviloma sestavljen po nadrednih pomenkah, ki so hkrati jedro podrednih levoprilastkovnih zvez, zato so prilastki pisani zapostavljeno, vendar brez vejice, ki bi na to posebno stavo opozarjala (**brazda**, **brazda glavičasta**, **brazda jajčasta** ...).⁴⁸ V zvezah **kobul enostaven** in **kobul sestavljen** bi bilo treba nedoločni obliki pridevnikov zamenjati z določnima (**kobul**, **enostavni**).⁴⁹

5 V svojem pregledu nisem mogla obdelati vseh tematskih problemov. Ob pregledovanju Slovarja in druge literature sem lahko ugotovila, da se bo potrebno znotraj stroke dogovoriti glede poimenovanj zlasti za nekatere tuje, eksotične sadne rastline, da bi se tako izognili moteči rabi sopomenk. Slovar v nekaterih primerih posredno nakazuje prednostno izrazje, ko navaja npr. za *Eriobotrya*⁵⁰ *japonica* slovenski ustreznik **japonska nešplja**, ne upošteva pa v Prilogi I. omenjene sopomenke **lokvat**.⁵¹ Iz Slovarja in Priloge I. pa je npr. izpadlo poimenovanje *Physalis peruviana*, za katerega najdemo v drugih virih ob slovenskem ustrezniku **perujsko volčje jabolko**⁵² še izraza **jagodni paradižnik**⁵³ in **zemeljsko češnjo**. Ob mednarodnem imenu *Zizyphus*⁵⁴ *vulgaris* oz. *Zizyphus jujuba*,⁵⁵ ki ima v osrednjem

⁴² V osrednjem delu Slovarja: aberia, v Cvetnicah imena ni.

⁴³ V Slovarju izraza ni, v Cvetnicah: sapodilla, str. 132.

⁴⁴ Izraza ni v Slovarju, v Cvetnicah: cherimoya, str. 31.

⁴⁵ Brez pisne dvojnice pawpaw, ki je v Slovarju.

⁴⁶ V Cvetnicah: mangostin, str. 87, enako Petauer, str. 357. Ker je v omenjenih virih rodovno ime *Garcinia*, kaže, da je zapis *Carcinia* v Slovarju in Prilogi I. napačen.

⁴⁷ Mednarodno ime je *Carya pecan*.

⁴⁸ Izrazi so zapisani v obliki seznama, torej si sledijo podpisano v samostojnih vrsticah.

⁴⁹ Seznam zajema precej pojmov, ki v Slovar niso bili vključeni, npr. cvetna loža, golt, jajčece, klobčič, kodeljica, kronica, ostroga, ovojek, pakobul, polprašnica, privenček.

⁵⁰ V Slovarju pomotoma *Eryobotrys*, v Prilogi I. in v Cvetnicah, str. 144: *Eriobotrya*.

⁵¹ V Prilogi I.: japonska nešplja, lokvat in v Sadju, str. 111, kjer je zaporedje sopomenk obrnjeno.

⁵² Tako Cvetnice, str. 229, Baskar, str. 75 in Petauer str. 436; v: Uporabne rastline, str. 153, je ob perujskem volčjem jabolku še sopomenka zemeljska češnja.

⁵³ Tako Sadje, str. 120, kjer je kot sopomenka naveden še izraz zemeljska češnja, ne pa tudi perujsko volčje jabolko.

⁵⁴ V RSF: *Zizyphus*.

⁵⁵ V RSF je kot prednostni prikazan prilastek *jujuba*.

delu Slovarja in Prilogi I. ustreznik **žižola**, v Registru flore Slovenije (RFS) pa **navadni čičimak**, se zastavlja vprašanje, ali bi ne kazalo ustrezna pomološka poimenovanja poenotiti z botaničnimi.

5.1 Nadalje je tu še vprašanje pisave sortnih imen, saj imajo zlasti novejše sorte večinoma prevzeta imena, npr. **jerseymac** (jablana/jabolko), **highland** (hruška), **fayette** (breskev), **jonkheer van tets** (rdeči ribez), **o'gosh** (kaki).⁵⁶ Če upoštevamo dejstvo, da gre lahko tudi za zaščiteni imena, je težko določiti, kdaj je podomačevanje upravičeno. O pisnem vidiku imen je avtor v svoji knjigi Sadje in sadjarstvo v Sloveniji (1990, str. 254) zapisal: »V pisanju imen sadnih sort še vedno nismo in še dolgo ne bomo enotni.« Pri tem je omenil pravilo, po katerem se imena domačih in udomačenih sort pišejo z malo začetnico (**bobovec**, **zlata parmena**, **kanadka**, **jonatan**), pri dvočlenskih sortnih imenih se piše izlastnoimenski levi prilastek z veliko začetnico (**Baumanova reneta**, **Priolov delišes**) oz. oba dela imena, kadar gre za konveržno obliko iz lastnega imena in priimka (**Jakob Lebel**). Nova imena naj bi se pisala, povzeto po načelih Mednarodnega hortikulturnega kodeksa, 'v obliki, kot jo pišejo v jeziku in v deželi njenega nastanka, vzgoje in poimenovanja' (**Golden Delicious**, **Idared**, **Coscia**). Po zapisu nekaterih od teh iztočnic, ki jih najdemo v Slovarju, vidimo, da je bil **Golden Delicious** v celoti podomačen v **zlati delišes**. Pisno je bila podomačena tudi **Coscia** v **košja**, h kateri nas pripelje tudi vodilka **coscia** (mala začetnica!), pri pisavi lastnoimensko motiviranih imen pa je opaziti omahovanje (**Belletova bogatinka** : **baumanova reneta**). Tip **Jakob Lebel** v Slovarju ni bil upoštevan.

Zaključek

Čeprav pomeni Slovar dobrodošel prispevek k slovenski pomologiji, naj vendarle opozorim, da bi bilo potrebno celoten obravnavani Zbornik razen vsebinskih napak in pomanjkljivosti temeljito pregledati tudi zaradi številnih pravopisnih, pravorečnih in tiskarskih napak. Glede na povedano je avtorjeva odločitev, da je svoje delo poimenoval Gradivo za pomološki slovar, sprejemljiva. Zaželeno bi bilo, da bi se začeto delo nadaljevalo na temelju posodobljenega, sistematično zbranega gradiva in ob upoštevanju veljavnih leksikografskih oz. terminografskih načel (Rey, 1995). Dejstvo je namreč, da je pisanje strokovnih slovarjev izrazito interdisciplinarno in mnogoplastno delo, ki ga, kot je znano, ni mogoče dobro opraviti brez sodelovanja področnih strokovnjakov, slovaropiscev in jezikoslovcev ter brez dobre organiziranosti vseh faz dela, od začetnega izbora virov do končnega pregleda besedila pred tiskom. Pri tem naj še posebej poudarim tudi nujnost po temeljitosti in natančnosti dela, saj mora strokovni slovar v zgoščeni obliki izkazovati tako vsebino posameznih členov obravnavane stroke, njihovo notranjo organiziranost, kakor tudi jezikovne lastnosti upoštevanih poimenovanj.

⁵⁶ Vse samo v: Naš sadni izbor 1990.

Viri in literatura

- BASKAR KRESE, M., Eksotični sadeži: spoznajmo jih, Ljubljana, 1992.
- Cvetnice: kritosemenke sveta, Prevajalca: Petauer, T., in Turk, B., Ljubljana, DZS, 1995.
- Enciklopedija Slovenije, 9, Plo – Ps-, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995.
- FELBER, H., Terminology Manual, Paris, Unesco, Infoterm, 1984.
- GJURIN, V., Ob glasbilih in izvajalcih, SRL XXXI, št. 4, str. 303–310.
- HERRMANN, W., idr., Uporabne rastline, Prevedel in priredil: Maček, J., Ljubljana, Mladinska knjiga, 1988.
- HESSAYON, D. G., Sadje. Za spretno vrtnarje, Prevedla: Maček, J., in Maček, G., Ljubljana, Mladinska knjiga, 1993.
- JAZBEC, M., idr., V sadnem vrtu, Ljubljana, ČZP Kmečki glas, 1982.
- KALIN, M., Terminološki priročnik, Helmut Felber, Jezikoslovni zapiski 1, Zbornik Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša, Ljubljana, 1991, str. 181–190.
- MÜLLER, J., Pomenske skupine in pomenska sestava besed, XVI. SSJLK, Ljubljana, 1980, str. 35–46.
- Naš sadni izbor : najustreznejše sorte za vaš sadovnjak, Ljubljana, Kmečki glas, 1990.
- PETAUER, T., Leksikon rastlinskih bogastev, Ljubljana, Tehniška založba Slovenije, 1993.
- REY, A., Essays on Terminology, Translated and edited by Sager, J. C., Benjamins Translation Library, Volume 9, Amsterdam/Philadelphia, 1995.
- RIGGS, F. W., Terminology and Lexicography, Their Complementarity, Oxford University Press, International Journal of Lexicography, Volume 2, Number 2, 1989.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, I. – V., Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991.
- TRPIN, D., VREŠ, B., Register flore Slovenije, Praprotnice in cvetnice, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1995.
- VIDOVIČ MUHA, A., Nekatere jezikovnosistemske lastnosti strokovnih besednih zvez, XXIV. SSJLK, Ljubljana, 1988, str. 83 – 91.

About The Material for a Pomological Dictionary

The article reviews Fruit-Growing. Material for a Pomological Dictionary (Sadjarstvo. Gradivo za pomološki slovar) by France Adamič. The central part of the material, Technical Terms, contains 2028 entries, mostly elaborated as explanations, with possible synonyms or antonyms and examples, but also with grammar notes and, when necessary, technical classifiers. There are two appendices: Fruit Varieties and Sub-varieties, and Botanical and Pomological Terms for Fruit

Plants Parts, which contain Slovene terms and their Latin equivalents. The review points out some shortcomings, especially the non-systematic selection of technical terms (limiting the discussion to names of fruit plants and varieties), inconsistencies in their terminological and terminographic treatment, and insufficient emphasis on differences between pomological and botanical treatment of the terms belonging to each respective discipline. There are also errors in the lexicographic arrangement of the dictionary, from inappropriate classifications and wrong grammatical presentations of some headwords, to inconsistencies in the explanation typology. Despite these shortcomings, the Material is a welcome enrichment of Slovene pomology and a foundation for further, professionally as well as lexicographically and terminographically more profound work.